

tidsskrift.dk

Foreløbig Beretning om Femte Thule-Ekspedition fra Grønland til Stillehavet.

IV.

Southampton Island og dens oprindelige Beboere.

Geografisk Tidsskrift, Bind 30 (1927)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0030-PDF/gto_0030_68089.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68089>

pdf genereret den : 22/5-2008

Foreløbig Beretning om Femte Thule-Ekspedition fra Grønland til Stillehavet.

IV.

Southampton Island og dens oprindelige Beboere.

Af

Therkel Mathiassen, cand. mag.

Opdagelseshistorie. Southampton Island er den store Ø, der ligger i den nordlige Del af det „nordamerikanske Middelhav“ og derved afsondrer dettes nordlige mindre Del, Fox Basin, fra den større sydlige, Hudson Bay. Den første Europæer, der opdagede Southampton Island, var Thomas Button, som 1612 saa dens Sydkyst og sejlede op i Sundet mellem Øen og Fastlandet til 65° n. B. Bylot og Baffin opdagede 1615 Østenden og sejlede et Stykke op langs Nordøstkysten, hvor de var i Land et Par Steder. 1742 naaede Middleton Repulse Bay og opdagede Frozen Strait, hvorved han viste, at Landet var en Ø. Parry opdagede paa sin 2. Rejse 1821 Duke of York Bay, og Lyon kom under et mislykket Forsøg paa at naa Repulse Bay i 1824 i Land paa Sydkysten af Coats Island og kom derved for første Gang i Forbindelse med Sadlermiut, den ejendommelige Eskimostamme, der beboede Southampton og Coats Islands; iøvrigt var Lyon ogsaa i Land et Par Steder paa selve Southampton Island. I de følgende Aar, hvor Hvalfangsten florerede, besøgte talrige Hvalfangere Farvandene omkring Øen; men denne holdt de sig i Reglen i tilbørlig Afstand fra paa Grund af dens mange farlige Rev. Det er disse, der har gjort, at denne Ø, der dog ligger saa nær den hvert Aar besejlede Rute til Handelsstationerne ved Sydvestkysten af Hudson Bay, har kunnet henligge saa ukendt lige til vore Dage. Den første, der giver Øens Omrids den nogenlunde rigtige Form, er Hvalfangeren George Comer¹⁾, hvem vi ogsaa skylder næsten alle Oplysninger

¹⁾ Bull. American Geogr. Society 1910 p. 84 og 1913 p. 516.

om Sadlermiut (publiceret af Boas¹). Capt. H. T. Munn², som 1916—18 opholdt sig paa Øen, hvor han havde en Handelsstation, har senere udgivet et Kort; men det nye, det har at føje til Comers Kort, er for en stor Del fejlagtigt.

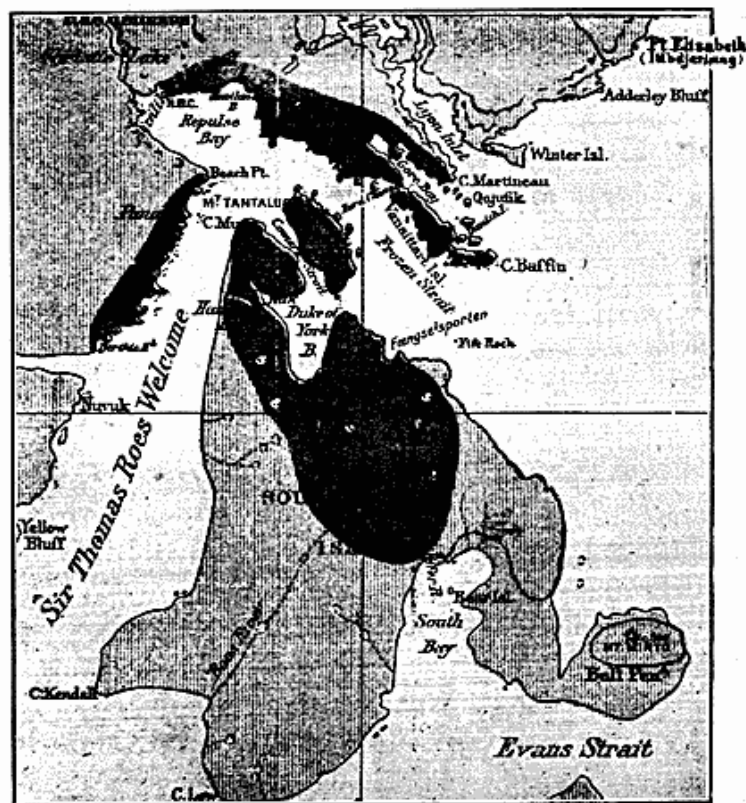

Fig. 1. Kort over Southampton Island. Mærkt: Kortlagt af 5. Thule-Ekspedon.

I August 1922 blev jeg og vor grønlandske Tolk, Jacob Olsen, af Eskimoer i Hvalbaad sat over fra Repulse Bay til Kuk i Duke of York Bay paa Southampton Island. Det var Meningen, at Freuchen skulde være kommet i vor Motorbaad fra Danskeøen, medførende hele vor Udrustning, og sætte os derover; men Is havde forhindret ham i at komme ud. Vor Udrustning var saaledes ret mangelfuld; men vi mente dog, ved Hjælp fra Eskimoerne, at kunne slaa os igennem de Par Uger, vort Ophold skulde vare. Hensigten med vort Ophold dér var at foretage arkæologiske Udgravninger. Da dette Arbejde var fuldført og vi havde naaet September, pressede en stærk Østenstorm Farvandene omkring Øen fulde af svær Drivis. En langvarig Kamp for at forcere Isen, i Hvalbaad sammen med to Eski-

²) Bull. American Museum of Natural History XV.

³) Geographical Journal 1919, Vol. LIV p. 52.

moer, førte ikke til noget Resultat, udover at vi besøgte Corners Stræde, C. Munn og det nordlige White Island, og midt i September maatte vi vende tilbage til Kuk og gøre os klart, at vi maatte gaa en Overvintring i Møde paa Øen. Vore Forraad var opbrugte, vi havde hverken Mad eller Vintertøj og næsten ingen Ammunition, saa vi havde ingen anden Udvej end at slutte os til de derboende faa Eskimofamilier og drage rundt med dem; levende som Eskimoer. I Oktober levede vi af Laksefangst paa Hansines Sø; derpaa drog vi tværs igennem Øen til nedre Kirchhoffer River, hvor vi i Tiden fra midt i November til Februar levede af Renjagt. Sult og Sygdom gjorde ofte Kampen for Tilværelsen haard, og dertil kom, at Eskimoerne saa skævt til os, da vi havde gravet i gamle Huse og — uden at vide det — ogsaa havde overtraadt andre af deres Taburegler. Mordplaner blev dog heldigt afværget af Jacob Olsen; men vi følte det dog som en Befrielse, da først i Februar en Slæde fra Danskeøen ankom til vor Boplads og hentede os derfra; i Modsætning til, hvad der plejer at være Tilfældet, var Frozen Strait dette Aar frosset over med fast Is. Hjemrejsen foregik ad øvre Kirchhoffer River—Cañon Elven—Fængselsporten. Under mit halvaarlige Ophold paa Southampton Island fik jeg, foruden Udgravningen, Lejlighed til at gøre en Del kartografisk og geologisk Arbejde; naar dette ikke blev til mere, skyldes det, at hele vor Kraft maatte koncentreres om en ofte ret haard Kamp for Tilværelsen.

Terrænforhold og Geologi. Paa Kortet er de af mig kortlagte Egne markeret paa en særlig Maade; det øvrige er tegnet dels efter tidligere Kort, dels efter Oplysninger fra Eskimoerne. Southampton Island med den tilhørende White Island har et Areal paa omkr. 40,000 km² eller omtrent som Danmark.

Southampton Island er opbygget af to forskellige Terrænformer: Et plateauagtigt Grundfjældsland og et lavt, silurisk Kalkstensland. Grundfjældslandet omfatter den nordøstlige Del af Øen Øst for en Linie fra Bunden af Duke of York Bay langs Cleveland River til Bunden af South Bay; herfra gaar Grænsen i en Bue mod Nord og atter mod Sydøst til Østkysten; endvidere hører den nordlige Del af Bell Peninsula og det meste af White Island hertil. Dette Grundfjældsland danner i det store og hele et Plateau, højest mod Nordøst, hvorfra det falder jævnt mod Sydvest for tilsidst at falde med en Stejlrand mod Havet eller Lavlandet. Langs Vestkysten af Duke of York Bay og langs Cleveland River er denne Stejlrand omkring 200 m høj. Ved Vandskellet mellem Kirchhoffer og Cañon Elvene har jeg maalt Højder paa 400 m, og endnu større Højder findes længere østpaa og vistnok ogsaa paa Bell Peninsula (Mt. Minto); ved Øst-

siden af White Island er der Højder paa omkr. 300 m. Southampton Islands Nordøstkyst er en af dybe Kløfter sønderreven Stejlkyst; Cañon-Elven falder over 300 m paa sit 20 km lange Løb, og dens øvre Del er en stadig Række af Fald gennem dybe Slugter; længere nede løber den mere roligt gennem en bred, dybt nedskaaret Dal. Det indre af dette Plateau er en ensformig Højslette med afrundede Højder og aabne Dalstrøg, for en stor Del dækket af løse Moræne- og Havdannelser. Vi har antagelig her at gøre med et gammelt hævet og vipnet Peneplan.

Fig. 2. Landskabsbillede med Kalkstensbrudstykker, Kuk.
Efter Therkel Mathiasen: Med Knud Rasmussen blandt Amerikas Eskimoer.

Kalkstenslandet er overordentlig lavt og fladt; Vest for Duke of York Bay er der maalt Højder paa 38 m; langs Cleveland River er Stigningen næsten umærkelig. Fast Kalksten træder kun sjældent frem og da oftest som store, ganske lave Plateauer i det Indre, saaledes omkring Hansines Sø, hvor Kalkstenen af Frosten er sprængt itu, men hvor Sprængstykkerne endnu for en Del ligger paa deres Plads. Ogsaa i Elvlejer træder Kalkstenen ofte frem; men iøvrigt dannes Overfladen oftest af løse Blokke. Langs Kysterne, saaledes ved Vestkysten af Duke of York Bay, paa begge Sider af Comers Stræde, ved Roes Welcome og South Bay, er disse løse Kalkstensstykker af Isen sammenskubbet til Strandvolde, som ved Landets Hævning er kommet til at ligge ganske regelmæssigt, den ene bag den anden i det uendelige; der opstaar derved en karakteristisk, uhyre ensformig Landskabstype med de nøgne regelrette Strandvolde og mellem dem Lavninger med Smaasumpe og -søer med lidt Vegetation. Kommer man længere ind i Landet, hvor Stigningen er svagere, forløber Strandvoldene mere uregelmæssigt og med større indbyrdes Af-

stand, og sine Steder, som langs Cleveland River, breder der sig uhyre ensformige Sletter, delvis forsumpede og med mange Søer, et Terræn, hvor man næsten ikke ser Kalkstenen, men hvor kun enkelte Græsstraa om Vinteren rager op over Sneens hvide Dække. Kalkstenen er haard, klingende, skarpkantet og ofte yderligere gjort ru ved Vindslid; naar saa ved de hyppige Jordflydningsfænomener Brudstykkerne ofte rejses paa Højkant, forstaar man, at det er et Land, der ikke er godt at rejse i om Sommeren; i Løbet af en Dags-tid er Kamikkerne skaaret sønder og sammen af disse skarpe Kalkstensægge. Ved Kuk fandtes en Del Silurforsteninger i den faste Kalksten; her saas ogsaa Skurestriber fra Vestsydvest. Baade dette og de talrige Moræneaflejringer viser, at Øen har været nediset i Istiden. Derefter har største Delen af Øen været sænket under Havets Overflade; Strandgrus er set i 360 m Højde; ved Cañon-Elvens Munding saas høje Lerbrinker med Havdyrskaller. Nu findes der ingen Gletschere paa Øen.

Vandløbene, selv dem paa Kalkstensterrænet, er alle unge; baade Elven, der afvander Hansines Sø (Thomsens Elv), Cleveland og Kirchhoffer River danner Strømhvirvler og Fald nær Munden; de har ikke formaaet at holde Trit med Landhævningen.

Klima og Isforhold. Der er aldrig gennem længere Tidsrum foretaget meteorologiske Observationer paa Southampton Island; og jeg var ved Afrejsen fra Repulse Bay saa uheldig at knuse mit eneste Termometer ved et Fald gennem Isen. Det er saaledes ikke meget, der vides om Øens Klima; men der er ingen Grund til at antage, at det væsentlig afviger fra det nærliggende Fastlands, Repulse Bays og Danskeøens. Fra December til April har vi gennemsnitlig omkr. $\div 35^{\circ}$ C., ofte i lange Perioder under $\div 40^{\circ}$ og flere Dage under $\div 50$; oftest blæser en svag Nordenvind med Snefygning, medens Himlen er klar; sjældent er det helt stille, og sjældent faar Blæsten Karakter af virkelig Storm. Om Sommeren har Juni vel en Gennemsnitstemperatur af 0° , Juli og August $+ 5-6^{\circ}$; paa enkelte varme Dage kan Termometret midt paa Dagen stige til $+ 12-15^{\circ}$; men i alle Maaneder falder lejlighedsvis Sne og indtræffer der Nattefrost; ogsaa om Sommeren er det sjældent Vindstille; men Vindretningen er mere varierende. Sneen forsvinder fra Landet i første Halvdel af Juli og kommer igen midt i September. Elvene bryder op sidst i Juni og lægger igen til først i Oktober.

Havisen i de større Bugter lægger sig i Oktober; der danner sig i Duke of York og South Bay større Flader af jævn Vinteris, og iøvrigt danner der sig langs Kysterne en Isbræmme. Roes Welcome og Frozen Strait lægger i Reglen ikke til paa Grund af de

stærke Tidevandsstrømme, dog hænder det ikke saa sjældent, at de løse Drivmasser fryser sammen et Par Dage og tillader en Passage, for snart at bryde op igen. Virkelig fast Vinteris, som vi havde i Febr. 1923 i Frozen Strait, er meget sjælden. Havisen bryder i Reglen ikke op før omkr. 1. August. Og i de Par Månedes med aabent Vand hænder det ikke sjældent, at Østenvind sætter store Drivmasser fra Fox Basin ind og fylder alle Farvande dermed; det var det, der skete i Sommeren 1922 og som nær var blevet katastrofalt, dels for de Eskimoer, der var taget til Repulse Bay for at handle, dels for os, der var taget over til Øen.

Plante- og Dyreliv. Southampton Islands Planteliv er yderst fattigt. Store Arealer af Kalkstenslandet, f. Eks. omkring Hansines Sø, er en absolut Ørken uden Spor af Liv; paa de gamle Strandvolde findes ofte meget sparsomme Vegetationspletter, hvor Dryas er dominerende. Rigest er Plantelivet i Sumpene, hvor Halvgræsser, Græsser, Kæruld og Pilearter er de prægende; langs Cleveland River saas Pilekrat, 30—40 cm højt. Højsletterne har en fattig, meget spredt Plantevækst, hvor Stenbræk, Cassiope, Carex, Luzula og forskellige Græsser er fremherskende.

Af Pattedyr findes paa Landet mange Rener, Ræve, Ulve, Hermeliner og Lemminger. Af Fastlandets Landpattedyr mangler Jæven, Murmeldyret og Moskusoksen; denne sidste har dog antagelig været der engang; i hvert Fald fortalte en Eskimo, at der i Væggen af en Husruin ved Sydkysten sad et Moskusoksekranium. Havene omkring Øen er rige paa Sæler, baade Phoca foetida og barbata, Hvalrosser, Hvidhvaler og tidligere paa Hvaler; en Mængde Bjørne føres med Fox Basin—Drivisen ind til Øens Nordøstkyst. Fuglelivet er rigt, navnlig i det flade, sørige Land; her ruger mange Svaner. Søer og Elve er rige paa Laksørreder, hvoraf der findes flere Arter. Alt ialt maa man sige, at Dyrelivet er særdeles rigt paa denne ellers saa utilnærmelige og barske Ø. Det er da ogsaa det, der har lokket Eskimoer herover allerede i ældgammel Tid.

Sadlermiut var Navnet paa den Eskimostamme, der beboede Southampton Island fra man første Gang traf Mennesker dér, ved Lyons Besøg for 100 Aar siden, og indtil de uddøde i 1903. Det var en i mange Henseender mærkelig Eskimostamme. Næsten alt, hvad der vidstes om disse Folk, skyldtes Hvalfangeren, Kaptajn Comer, som havde bragt betydelige Samlinger til New York-Museet, hvor de blev beskrevet af Boas; men mange Forhold var endnu dunkle og ukendte hos dette Folk. Nu var jeg saa heldig at træffe to gamle Aivilik-Eskimoer, som havde levet et Par Aar paa Southampton Island før Sadlermiut uddøde og som kunde fortælle en Mængde om

deres Liv og Færden, Oplysninger, som danner et godt Supplement til de Samlinger, Kaptajn Comer har skaffet tilveje, og dem, vi selv har faaet gennem Eskimoer fra Sadlermiuts uddøde Bopladser.

Sadlermiut var smaa, men tætte og meget stærke Folk; naar de undertiden spillede Fodbold med Aivilikerne, plejede de at gribe disse og kaste dem bagud over Hovedet; deres Ansigter mindede

*Fig. 3. Sadlermiut Kvinde. John Murray fot.
Efter Knud Rasmussen: Fra Grønland til Stillehavet (S. 294).*

om vore Polareskimoers. De var klædt i Pelse af Bjørne- eller Renskind, lige afskaaret forneden, uden de lange Skøder for og bag, som Aivilikerne og de andre Centraleskimoer bruger. Mændene havde Bjørneskindsbukser, som brugtes uden Underbukser, saa det stive Skind ofte gnavede Huller paa Laarene. Kvinderne havde meget lange og vide Sælkskindsstøvler, afstivede med Hvalbardestrimler, og deres Pels manglede ogsaa de lange Skøder (Fig. 3). Deres Klæder var langtfra behagelige, da de ikke forstod at tilberede Ren-

skindet saa tyndt og blødt som Aivilikerne; deres Renskindspelse var stive og tunge og faldt ikke saa godt til Kroppen. Alt ialt lignede deres Klædedragt forbavsende Polareskimoernes.

Sadlermiuts Huse var gravet halvvejs ned i Jorden; Væggene var bygget af Kalkstensplader og Hvalhovedskaller, og Hvalkæbeben og ribben var benyttet ved Tagets Konstruktion; over det hele var der hobet Jord og Græstørv, saa Huset kom til at ligne en Jordtue, hvor kun den stensatte Husgang viste, at det var en Menneskebolig. Om Vinteren blev denne Husgang forlænget med Isplader, og fra Husgangen førte der Aabninger ind til en Række smaa Forraadsrum, hvor der gemtes Kød, i et Hvalroskød, i et andet Renkød, i et tredje Fugle, i et fjerde Laksørreder o. s. v., aldrig to Slags Kød i samme Rum. Inde i Huset drev alting af Spæk og alt var sværtet af Sod. Grunden hertil var, at Kvinderne ikke forstod at passe Lamperne ordentligt; Mosset der skulde danné Lampevægen, blev ikke hakket, men Vægen blev dannet af store Mostotter, hvorved Lampen altid osede og sodede. Da de ikke havde Vegsten, blev Lamper og Gryder lavet af sammenkittede og -syede Kalkstensplader. Selv om disse Huse saaledes ikke syntes særlig behagelige at opholde sig i, flyttede de nødtigt ud derfra. Snehuse forstod de nok at bygge, men kun smaa og daarlige, og de brugtes kun paa Rejser. Kun i den varmeste Sommertid blev Jordhytterne for mørke og stinkende, og Beboerne flyttede i Telt.

Sadlermiut var dygtige Fangere. I den korte Sommer drev de stor Hval- og Hvalrosfangst fra Kajak; Bjørne fangede de mange af ved at gaa løs paa dem med deres korte Lanser, og Ræve og Ulve fangede de i høje Stentaarne med et Hul foroven; Rener skød de med Bue og Pil, og Laks fangede de i store Mængder ved at bygge store Fælder af Stendæmninger i Elvmundingerne; heri satte de saa Ruser eller Net af Hvalbardestrimler; større Fugle, som Svaner, skød de paa Rederne med Fugleharpuner, Pile med løs Spids; Ederfugle fangede de med Bolaer, som de med forbavsende Færdighed slyngede ind i Flokkene; andre Fugle fangedes med Hvalbardesnarer, som spredtes langs Bredden af Søerne. Kød havde de altid rigeligt af, og Hundene var altid saa mætte, at der kunde lægges Spækstykker paa Hustaget, uden at Hundene aad det.

Deres Slæder var smaa, dannet af sammensurrede Hvalrostænder eller af Hvalben; de havde mange Hunde og styrede dem ved Hjælp af en Pisk, ikke en tung, svær Pisk som Aivilikernes, men et kort Skaft med en lang tynd Snært ligesom Grønlændernes Pisk. De var dygtige til at skære ud i Ben og Hvalrostand og navnlig til at behandle Flint. Naar de skulde lave et Flintredskab, en Pilespids eller

lignende, tog de en Flintknold i den venstre Haand, der var beskyttet af et Skindstykke; med Trykstokken, der var af det meget haarde Hvalrosribben (Fig. 7), gav de saa Flintknolden et Slag, saa den sprængtes, udvalgte et passende Spaltestykke og gav sig nu til at trykke med Stokken, idet dennes tynde Ende pressedes mod Flinten og derved spaltede smaa Fliser fra, medens Stokkens anden Ende støttedes mod højre Side; i Løbet af et Øjeblik havde de en saadan Pilespids færdig.

Trommedans kendtes ikke; naar de skulde feste, spilledes Nugluttang: Man samledes i et Hus og fra Loftet hængtes en Snor, hvori der hang et Benstykke med flere Huller i; hver af Deltagerne havde en tynd Benpind, og paa et bestemt Tegn stødte alle paa een Gang efter Hullerne i Benstykket, og den, der satte sin Pind i et Hul, havde vundet; Kvinderne skulde synge til. Deres personlige Renlighed stod det sløjt til med. Haaret var fuldt af Snavs, og navnlig drev de altid af Spæk. Naar de fra Flænsepladsen skulde bære Spækstykker hjem til Huset, gjorde de det ofte paa den Maade, at de skar et Hul i Spækstykket og tog det over Hovedet som en Krave.

Om deres aandelige Liv ved man ikke meget. Overfor fremmede, ogsaa overfor deres Naboer paa Fastlandet, Aivilikerne, var de meget mistroiske og tilbageholdende, og først efter at Hvalfangerne havde ført Aivilikere derover, var der lidt Samkvem mellem dem. Deres Sprog afveg ogsaa en Del fra Naboernes. En vigtig Ting fortalte de gamle Aivilikere os: Sadlermiut manglede ganske den skarpe Adskillelse i Tabureglerne mellem Hav- og Landdyr, som ellers spiller en saa dominerende Rolle i Centraleskimoernes aandelige Liv; de maatte gerne spise Ren- og Hvalroskød paa samme Dag eller af samme Gryde, og de maatte gerne gaa paa Sælfangst, medens der blev syet Renskind, eller sy Renskind paa Havisen.

Da Kaptajn Comer i 1898 første Gang kom i Forbindelse med Sadlermiut udgjorde de 58 Personer, som boede paa Øens sydlige Del, navnlig paa Bopladsen Tunirmiut ved Østsiden af South Bay. I 1901 oprettede den skotske Hvalfanger, Kaptajn John Murray, en Station i Nærheden af C. Low. Ti Aar efter uddøde alle Sadlermiut pludselig. Man har tidligere ment, at de døde af Sult, fordi Hvalfangerne havde ført andre Eskimoer derover og disse med Bøsser bortskød Renerne; men dette er urigtigt. En gammel Eskimo, der selv var paa Øen dengang, fortalte herom: I Sommeren 1902 kom der med et Skib til Stationen en Sygdom, som angreb flere af de Aivilikere, der boede her, og flere af dem mistede Børn; de fik Diarrhoe og døde (Tyfus?). De Sadlermiut, som kom til Stationen for at handle, blev smittede, og de blev saa syge, at de maatte sejles

tilbage til Tunirmiut i Stationens Hvalbaad. Da man om Vinteren besøgte deres Bopladser, var de alle døde; nogle af Eskimoene laa paa Briksen, andre uden for Husene; det kunde ikke være af Sult, de var døde, thi der løb mange Hunde omkring, og der var meget Kød og Spæk i deres Depoter.

Endnu lever der dog to Efterkommere af den gamle Stamme. Før Sadlermiut uddøde, var der to af deres smaa Børn, der var blevet adopteret af Aivilikere og saaledes undgik Katastrofen, en lille Pige,

Fig. 4. Qingaq, den sidste Sadlermiut.

som nu er en gift Kone ved Chesterfield-Inlet, og en Dreng, nu en ung Mand, Qingaq, „Næsen“, som er gift og nu bor paa Øen; hans Racepræg er forskelligt fra hans Bopladsfællers; men han er opdraget og lever som Aiviliker. En Følge af hans Herkomst er, at han anses for en af Øens største Aandemanere.

Hvordan kunde det nu forklares, at der her paa Southampton Island levede en Eskimostamme, som var saa bundforskellig fra de andre centraleskimoiske Stammer, navnlig fra deres Naboer, Aivilikerne? Disse er jo Eskimoer, der ikke kender faste Huse, men kun Snehuse og Telte, saa de rigtig kan strejfe om efter Vildtet; navnlig er de dygtige Renjægere, og Renskindet forstaar de at berede til det lækreste, bløde Pelsskind. I Sprog, Klædedragt, Fangstmaade, Redskabsformer, religiøse Forestillinger o. s. v. var disse to Eskimostam-

mer overmaade forskellige, tiltrods for, at de kun var adskilt af det smalle Sund Roes Welcome. Det var for at klare disse Problemer, at jeg tog til Southampton Island, og *Udgravningen ved Kuk* giver i nogen Grad Løsningen herpaa.

Kuk er Navnet paa Munden af den lakserige Thomsens Elv, Afløbet fra Hansines Sø i Duke of York Bay. Det er nu Hovedbopladsen for de Aivilik-Eskimoer, der har slaaet sig ned i det nordlige Southampton Island; men en Mængde Husruiner vidner om, at det ogsaa i ældre Tid har været et vigtigt Bebyggelsescentrum. Her slog Jacob Olsen og jeg os ned og gravede i sidste Halvdel af August

Fig. 5. Husruin ved Kuk.

Efter Therkel Mathiassen: Med Knud Rasmussen blandt Amerikas Eskimoer.

1922; 10 udgravede Husruiner gav et Udbytte af ca. 800 Genstande.

Forholdene ved Kuk er interessante: Yderst ved Elvmunden findes den nuværende Boplads (Aivilikernes); de nuværende Beboere har her bygget en Laksedæmning. Nær dette Sted, ca. 4 m o. H., findes et Par smaa, ret nye udseende Husruiner fra Sadlermiuts Tid. Lidt højere oppe, ca. 1 km fra Kysten, 6½ m. o. H., findes en Gruppe paa 5 Ruiner, og endelig findes der højere oppe ad Elven, 3 km fra Havet og 12 m. o. H., en Gruppe paa 14 Husruiner; her findes i Elven en Laksedæmning, nu 5 m. o. H., som dengang maa have ligget ved Munden og som altsaa viser, at Landet siden da maa have hævet sig 5 m. Det ser ud, som om Befolkningen, efterhaanden som Landet hævede sig, er flyttet længere og længere ud for stadig at være nær Havet; enkelte Huse i den øvrige Gruppe har dog været beboet ret sent.

Husruinerne ved Kuk var øjensynlig af højst forskellig Alder. Nogle var ret godt bevarede, saaledes Fig. 5 (det indre er afbildet

i min tidligere Artikel i Geografisk Tidsskrift, 1924, Side 204, Fig. 11); her var Vægge, Gulv, Briks og Husgang bevaret, og kun det af Hvalknogler støttede Tag var styrtet sammen; Kalkstensplader var det vigtigste Bygningsmateriale. Andre Huse var langt mere

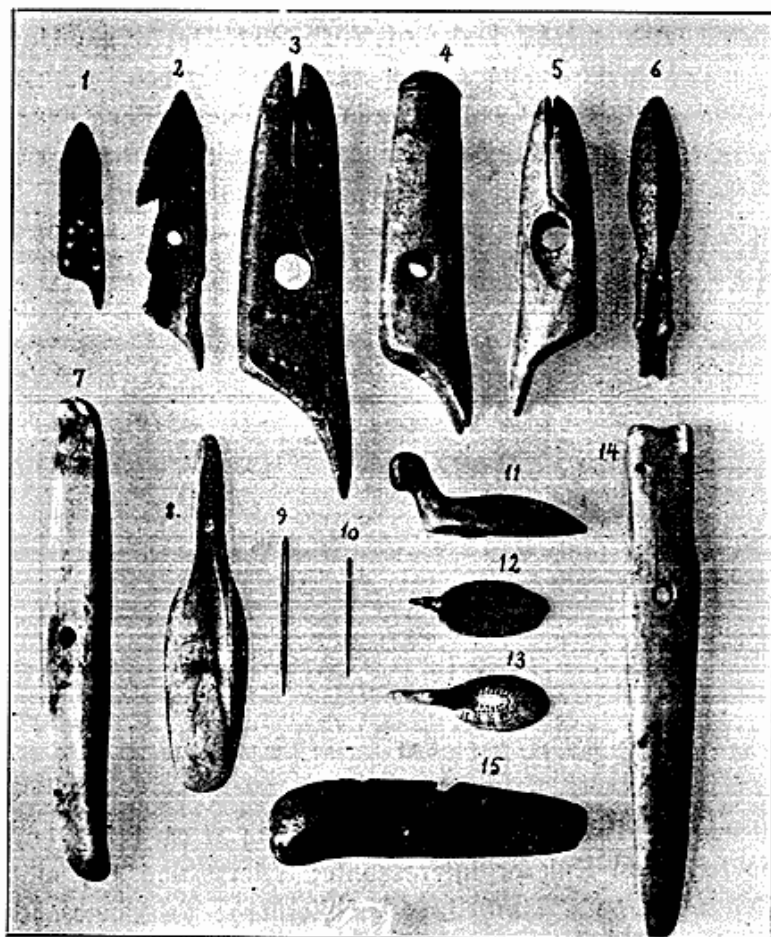

Fig. 6. Oldsager fra et af de ældre Huse ved Kuk.

1-3 Harpunspidser af Thule-Type. 4-6 Harpunspidser af yngre Typer. 7 og 14 Redskaber til at stramme Buens Senebelægning med. 9-10 Synaale. 11-13 Legetøjs-Fugle. 15 Ajagaq-Spil.

sammensunkne, omend Væggene og Briksens Plads endnu kunde skelnes. Og atter andre var saa sammenfaldne og overgroede med Græs og Mos, at de kun kunde skelnes som en ganske lav rundagtig Fordybning i Terrænet, hvorfra en Lavning, Husgangen, førte; hist og her ragede en Sten eller Hvalknogle frem over Græstørven.

Udgravningen af disse Husminer viste nu, hvordan Kulturudviklingen var gaaet for sig her ved Kuk og dermed paa hele Southampton Island: De ældste, mest sammensunkne Ruiner gav Oldsager af fuldstændig samme Slags som dem, jeg tidligere paa Som-

meren havde fundet ved Naujan i Repulse Bay¹⁾, altsaa hørende til den gamle Hvalfangstkultur, der har faaet Navnet Thule-Kulturen; disse Ruiner laa omkr. 12 m o. H., omtrent i samme Højde som de

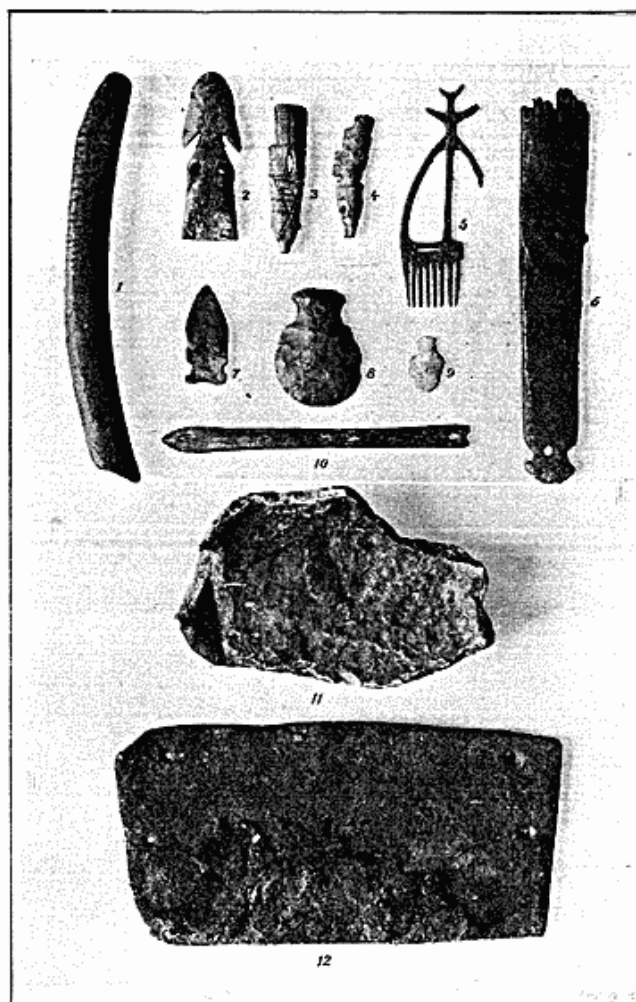

Fig. 7. Oldsager fra et af de yngre Huse ved Kuk.

1. Trykstok til Flintbehandling. 2. Harpunspids af yngre Type. 3—4. Brudstykker af Naalehuse. 5. Kam. 6. Knivskaft. 7. Benblad til Harpun. 8. Skraberblad af Flint. 9. Pilespids af Flint. 10. Naal til at trække Laks paa en Snor med. 11. Stykke af en Kalkstenslampe. 12. Plade af Kalksten til en Gryde. Efter Knud Rasmussen: Fra Grønland til Stillehavet (S. 290).

lavere Ruiner ved Naujan, hvilket jo ogsaa tyder paa omtrent samme Alder, idet Landet maa antages at have hævet sig lige meget siden disse Huse blev bygget. Da Landet laa 8—10 m lavere end nu, har Kuk øjensynlig faaet sine første Beboere fra Fastlandet, og disse har da staaet paa Thule-Kulturens Trin.

De Ruiner, som ikke var helt saa sammensunkne, men som dog

¹⁾ Sml. Artiklen „Arkæologi“ i Geografisk Tidsskrift 1924 S. 201.

var af ret høj Alder, gav Sager, som vel staar Thule-Kulturen nær, men samtidig indeholder en Del Typer, der ikke kendes fra denne. Fig. 6 viser et Antal Oldsager, der fandtes i en Husruin af denne Gruppe, en Husruin, som gav et ualmindeligt rigt Udbytte af gode, hele Sager; dette i Forbindelse med, at vi fandt et Menneskekranium i Huset, kunde tyde paa, at Beboerne var uddøde. En Del af de afbildede Sager vil man kende fra Thule-Kulturen (sml. Geografisk Tidsskrift 1924 S. 202): Harpunspidserne 1—3, de smukke

Fig. 8. Lampe, dannet af sammenkittede Kalkstensplader.

Benfugle 11—13, medens Harpunspidstyperne 4—6 øjensynlig er yngre Typer. Man kan se, hvordan Beboerne bliver dygtigere til at bearbejde den haarde Flint; Flintstøkkene begynder at optræde; Flintsager bliver talrigere, medens Skifersagerne træder tilbage. Endnu har man Forbindelse med Fastlandets Beboere og kan derved faa Vegsten til Gryder og Lamper; men der begynder at vise sig enkelte Skaar, der tyder paa, at Kalkstensplader ogsaa i Nødsfald har været brugt. I denne Periode er antagelig den øvre Lakse-dæmning og den mellemste Husgruppe blevet bygget; Havet er nu naaet ned til ca. 5 m over dets nuværende Stand.

Vi gaar nu til de bedst bevarede Huse ved Kuk. Som Type paa dem kan tages det Fig. 5 afbildede Hus; det er øjensynlig et af de Huse i den øvre Husgruppe, der har været beboet senest; men

selv dette har antagelig i over 100 Aar været ubeboet. Fig. 7 og 8 viser en Del af de Sager, dette Hus indeholdt. Vi er nu i Virkeligheden kommet ret fjærnt fra den gamle Thule-Kultur. Harpunspidserne (2) er af helt andre Former; ejendommelige Former af Kamme (5), Naalehuse (3—4) og Knivhaandtag (6) viser sig; Trykstokkene til Flintbehandlingen er stærkt dominerende i Fundet (1), og Flintsagerne er talrige og fortrinligt tildannede (8—9); Vegsten findes slet ikke, men i Stedet haves Lamper og Gryder af sammenkittede Kalkstensplader (11—12 og Fig. 8). Vi staar her overfor en kraftig Særudvikling; Southampton Islands Eskimoer er nu gaaet deres egne Veje, uafhængig af Udviklingen paa Fastlandet, hvormed der nu ikke synes at være meget Samkvem. Men stadigvæk er der Typer, der viser, at vi ikke er helt fremme ved den Kultur, der repræsenteredes af de 1902 uddøde Sadlermiut.

De sidste Beboere ved Kuk synes at have boet i de to smaa Huse helt ude ved Kysten, stærkt reducerede i Tal; meget har de ikke efterladt, kun nogle Dyrekogler og saa en smuk Trykstok til Flintbehandling som et Visitkort. Saa forsvandt Eskimoerne fra den nordlige Del af Southampton Island; da Parry i 1821 opdagede Duke of York Bay, traf han ingen Eskimoer, men kun Spor efter dem. Men paa Sydsiden af Øen holdt Sadlermiut sig, indtil Katastrofen indtraf i 1902.

Aivilik-Eskimoerne, der bebor Fastlandet indenfor Southampton Island, fortæller, at engang var deres Land beboet af Tunit, en anden Folkestamme, som engang boede i de Hvalknoglehuse, der findes overalt i Landet, blandt andet ved Naujan. Da Aivilikerne — saadan fortæller deres Sagn — kom inde fra Landet, hvor de oprindelig boede, ud til Kysten, traf de disse Tunit, som saa flygtede nordpaa; kun paa den vanskeligt tilgængelige Southampton Island blev Tunit boende; og de Sadlermiut, der uddøde i 1902, var de sidste Tunit i Landet; dens Hovedboplads hed da ogsaa Tunirmiut, „Stedet, hvor der bor Tunit“. Disse gamle Sagn stemmer forbausende godt med de arkæologiske Forhold: Sadlermiut maa opfattes som den sidste Rest af de Eskimoer, der bar Thule-Kulturen; ved Aivilikernes Fremtrængen blev deres Stammefrænder paa Fastlandet fordrevet, og de blev saaledes isolerede. Saaledes forstaar man den mærkelige Særudvikling, der har fundet Sted paa Øen, og den ejendommelige isolerede Stilling, Sadlermiut indtog blandt Centraleskimoerne.

At Sadlermiut tilsidst maatte gaa til Grunde, forstaar man. Det stadige Indgifte indenfor en forholdsvis lille Menneskegruppe maa nødvendigvis virke svækkende i Længden. Allerede da Comer i 1898

traf dem, var de, at dømme efter de mangfoldige Ruiner, stærkt svækkede i Tal; og da en for dem ukendt smitsom Sygdom ramte dem i 1902, havde de ikke Modstandskraft nok, men bukkede under.

Nu er Southampton Island taget i Besiddelse af Aivilik-Eskimoer; Tunits sidste Skanse i de centrale Egne er faldet. Ca. 30 Aivilik-Familier bor nu derovre, hovedsagelig omkring de to „Oaser“ i det vanskeligt tilgængelige Land, Duke of York Bay og South Bay. For at opmuntre dem til kraftig Rævefangst har i 1924 Hudson Bay Co. anlagt en Handelsstation ved South Bay. Southampton Islands lave gulliggraa Sletter er nu ogsaa blevet inddraget i den moderne Verdensøkonomi, og dér hvor for 30 Aar siden Sadlermiut i deres sodsværtede Jordhuse spillede Nuglutang, skratter nu Grammofoners Jazz-Melodier ud af Træbarakker og Lærredstelte.

SUMMARY

Preliminary Report on the Fifth Thule-Expedition. IV.

Southampton Island and its original inhabitants ¹⁾

by Therkel Mathiassen, M. A.

Southampton Island is difficult to approach. From the low limestone coasts of the south and west dangerous reefs stretch far out to sea, and the steep northern coast is very often blocked by drift ice. Though Button, Bylot and Baffin, Parry, Lyon and Low have made contributions to the delineation of the island, the first to give a substantially correct view of the island as a whole was the whaler G. Comer; a later map of H. T. Munn gives very little new. The writer went to Southampton Island in August 1922 with the intention of remaining there for archaeological work for two or three weeks; but drift ice prevented return until February. During this half year the writer and his greenlandic interpreter Jacob Olsen moved about with the Eskimos, visiting the west coast of Duke of York Bay, White Island, the country around Cleveland, Kirchhoffer and Canon Rivers and South Bay. The northern and central part of the island was mapped.

Southampton Island includes two different terrains, Archean and Silurian. The primitive rock is occupying the north-eastern part of the country and forms a rolling plateau, probably a peneplain lifted and tilted, highest to the

¹⁾ Dele af denne Artikel er, stærkt sammentrængt, trykt i *Geographical Review*, Oct. 1925, p. 558—61 (paa engelsk) og i Knud Rasmussen: *Fra Grønland til Stillehavet I*, S. 288—295.

east, about 500 m, while the western border is about 200 m high. The limestone terrain is flat and uniform. Frost action has broken up the limestone into blocks later rearranged by ice and water, often with a succession of beach ridges far inland. The configuration favors the development of lakes and ponds. Southampton Island was covered by ice during the glacial period, as appears from the moraine material and striae on solid limestone at Kuk. Now marine postglacial deposits cover a large part of the country; it has been found until 360 m above sea level.

The plant life is very sparse, great areas of the limestone section being an absolute desert; the marshy plains are overgrown with grasses, carices and willows. Of the mammals found on the mainland musk oxen, wolverines and marmots are not found here; the first-named has but, no doubt, formerly been here. Caribou, foxes, wolves, bears and lemmings are very numerous. Whales were formerly numerous along the shores, and in some places walrus and white-whales abound. There is a rich bird-life (swans) and plenty salmon-trout in the lakes and rivers.

Until their extinction in 1902 Southampton Island was inhabited by the Sadlermiut, a very peculiar Eskimo tribe differing in every respect from the other Central Eskimos. They were small, but powerful people; the men were dressed in bearskin and coats of caribou- or bearskin, the women in enormous sealskin boots, all of the same pattern as the Polar-Eskimos, but differing very much from the inhabitants of the mainland, the Aiviliks. Most of the year the Sadlermiut were dwelling in their half underground houses, constructed of whale bones, stones and earth. They were clever whale- and walrus-hunters and also caught many seals, bears and caribou; they used the kayak and dog sledge and were excellent flint-workers; the snow-house was not much used. Also their tabu was very different from that of their neighbours. Sadlermiut were extinct on account of a disease, brought by a whaling-vessel in 1902; only a small girl and a still smaller boy, Qingaq, survived, having been adopted by some Aiviliks; but they are brought up as Aiviliks.

Through the excavations of Kuk, a village-site in Duke of York Bay, it is possible to reconstruct the history of the Sadlermiut. The oldest ruins, quite smoothed down and overgrown, gave implements of pure Thule-type, contemporary with the find of Naujan in Repulse Bay, belonging to a period, when the sea-level was 8—10 higher than now. The next stage is represented by houses a little better preserved; the implements (Fig. 6) are still closely related to the Thule-culture; but new types, particular for Southampton Island, are beginning to appear. The newest houses at Kuk (Fig. 5) are rather good preserved, though surely more than a hundred years old. The implements (Fig. 7—8) show a rich local development; the connection with the mainland has been broken, and a special Southampton-culture has been formed: New forms of Harpoons-heads, combs, needle-cases, a rich flint-technique with lots of flint-choppers of walrus-rib (Fig. 7.1); soapstone for lamps and cooking-pots was not to be got, and these house-utensils had to be formed of limestone-pieces, put together by means of clay, blood and hair (Fig. 7, 11-12 and Fig. 8). The last inhabitants of Kuk seem to have used two small poor houses close to the recent beach. When Parry in 1821 discovered Duke of York Bay he did not see any Eskimos; but on the South Coast the Sadlermiut lived on until 1902.

The Aiviliks tell, that the Sadlermiut were the last remnants of the Tunit in the country. The Tunit were a foreign race of people, dwelling in earthen houses, who fled to the north when the Aiviliks from the inland arrived to the seashore; it is no doubt the people, who were the possessors of the Thule-Culture. But on the difficultly accessible Southampton Island the Tunit alias Sadlermiut were able to keep on, diminished and degenerated, until the catastrophe of 1902.

Now Southampton Island is inhabited by about 30 Aivilik families; and in 1924 a Hudson Bay Co. post has been established on the island.
